

Methodisme in een revolutionair tijdperk

– Nigel Little –

Transparant 14.4 (november 2003) 19-23

[19] Aan het begin van de Industriële Revolutie begon in Engeland John Wesley een christelijke onderwijzing die 52 jaar zou duren en die verantwoordelijk werd voor de verspreiding van het christelijk geloof onder de armen, lang vergeten door een lakse gevestigde kerk. De beweging die hij in gang zette, is zelfs gezien als de oorzaak voor de afwezigheid van een revolutie in het last achttiende-eeuwse Engeland. Wesley was betrokken bij een kleine spirituele groep die zou uitgroeien tot een beweging in een periode van relatieve irreligiositeit. Hij werd bespot als een enthousiasteling en een religieuze rebel. Dit artikel zal nader ingaan op John Wesley en zijn beweging.

Heilige Club

De grondlegger van wat de dominante nonconformistische religie zou worden in het negentiende-eeuwse Engeland – het methodisme – werd geboren in Epworth in 1703. John Wesley was de zoon van een ‘High Church’ anglicaanse predikant, maar zijn beide grootvaders waren dissenters die de Act of Uniformity uit de regeringsperiode van Karel II hadden verworpen. Zijn ouders gaven hem een orthodoxe arminiaanse opvoeding, waarna hij een klassieke scholing kreeg aan Charterhouse School en naar Oxford ging. In Oxford werden John Wesley en zijn broer Charles in 1729 lid van een vereniging die laatdunkend de Heilige Club werd genoemd en die zich inzette voor de bevordering van spiritualiteit. Het was een kleine, kloosterachtige groep die bijeenkwam voor systematische bijbelstudie, onderlinge disciplinerende in devotie en regelmatige communie. De deelnemers hadden een speciale belangstelling ontwikkeld voor de vierde-eeuwse kerkvaders uit de woestijn, in het bijzonder hun kluizenaarsvroomheid en antieke liturgie. Het aantal leden van de vereniging was nooit hoger dan 25. In 1735 werd zij ontbonden toen John Wesley zijn universitaire studie had afgerond, maar tegen die tijd had de vereniging wel de fundamenten gelegd voor het methodisme.

De leden van de Heilige Club waren bijna allemaal kandidaten voor kerkelijke functies. Ze kwamen bijeen om te bidden en bezochten en zorgden voor de armen en zieken. De bevolking van Oxford, zowel studenten als niet-studenten, was geschokt door hun strakke vroomheid en maakte hen belachelijk met bijnamen als ‘de Club van Heiligen’ en ‘Methodisten’. Die laatste bijnaam bleef hangen en werd na verloop van tijd de officiële benaming van de beweging van Wesley. De methodisten stonden vanaf het begin de directe religieuze ervaring voor en probeerden een kleine religieuze gemeenschap te stichten die onderlinge verantwoordelijkheid nastreefde. Wesley’s definitie van een methodist was ‘one that lives according to the method laid down in the Bible’.

De ‘beking in Aldersgate’

Nadat Wesley en zijn broer Charles hun universitaire studie hadden afgerond, reisden ze als missionarissen naar de nieuwe kolonie Georgia in Amerika. Wesley zag deze periode in zijn leven als een mislukking, maar juist in Amerika zou hij beïnvloed worden door Moravische zendelingen, leden van een Duitse pietistische sekte. De Moravische broederschap [20] was een decennium eerder, in 1722, gesticht door Graaf Nicolaas Ludwig von Zinzendorf in Herrnhut. In 1738 keerde Wesley terug naar Engeland. Hij zou in een impasse zitten na de mislukking van zijn zendingswerk. Hij zocht naar zingeving en een nieuwe missie.

In Londen ontmoette Wesley meer Moravische broeders. Zijn ervaring tijdens een samenkomst van een religieuze gemeenschap in Aldersgate Street zou bekend komen te staan als zijn ‘bekering in Aldersgate’. Toen Luthers voorwoord van de Brief aan de Romeinen werd voorgelezen, ‘about a quarter before nine’, voelde hij zijn ‘heart strangely warmed: ‘I felt I did trust in Christ, Christ alone for salvation: And an assurance was given me, that he had take away my sins, even mine, and saved me from the law of sin and death.’

Deze bekeringservaring markeerde de transformatie van Wesley van een lid van een obscure religieuze studentengroep tot een leider van een massabeweging, die vlak na de ‘bekering van Aldersgate’ opkwam. Op advies van een vooraanstaande Moravische broeder, Peter Bohler, stichtte Wesley in Petter Lane te Londen een kleine religieuze vereniging, gemodelleerd naar de Moravische gemeenschappen, waar alle methodistenkerken nadien uit voort zouden komen. Tijdens de zomer van 1738 reisde Wesley naar Duitsland om het thuisland van de Moravische broeders te bezoeken. Hoewel hij een gemengde indruk had van de sekte, liet die een onuitwisbare indruk na op zijn geloof, in het bijzonder de leer dat het geloof zonder vrees dient te zijn en dat een bekeringservaring zoals die van hemzelf in Londen centraal staat in het christelijk geloof.

Opwekking

In 1739 vertaalde Wesley zijn eigen bekeringservaring in preken die hij hield tijdens grote samenkomsten in steden en in de buitenlucht. De Opwekking van 1739 was begonnen. Hoewel hij een religieuze beweging begon die een bedreiging vormde voor de heersende Anglicaanse Kerk, bleef hij ironisch genoeg intens loyaal aan diezelfde kerk. Pas toen de anglicaanse preekgestoelten voor hem gesloten bleven tijdens zijn uitputtende reizen door Groot-Brittannië, nam hij zijn toevlucht tot massasamenkomsten in het open veld. Wesley predikte voor de armen van Engeland en Wales, de ontwortelde fabrieksarbeiders zoals mijnwerkers, wevers en handwerkers die hun anglicaanse parochies en het agrarische leven achter zich hadden gelaten en zich richtten op industriële arbeid.

Door de ontworteling als gevolg van de Industriële Revolutie verspreidde het methodisme zich na 1740 snel onder de arbeidende klasse in de industriële groeicentra. Mensen die van hun plattelandsparochies waren vertrokken naar deze centra, vonden in het methodisme een nieuwe thuisbasis, waardoor ze konden omgaan met de grote veranderingen die om hen heen plaatsvonden. Wesley predikte een vorm van christelijk geloof die bekend kwam te staan als ‘enthousiasme’, wat inhield dat mensen direct konden communiceren met God zonder tussenkomst van de kerk. Hierdoor functioneerde het methodisme vaak als een broeinest van militaristische profeten zoals Joanna Southcott. Tijdens de massabijeenkomsten in het open veld kwamen scènes voor waarin zonde werd verworpen, soms zelfs op een gewelddadige manier. Wesley zelf werd soms in verlegenheid gebracht door de resultaten van zijn prediking, maar continueerde niettemin zijn boodschap van persoonlijke verlossing. Een dergelijke emotionaliteit moet echter gezien worden als een aspect van de arbeiderscultuur die slechts met moeite werd begrepen door de goed opgeleide hoogkerkelijke dienaren. In zekere zin was het methodisme succesvol omdat het de ongeletterde arbeidersklasse aansprak, zowel mannen als vrouwen, op een directe en emotionele wijze die ze konden begrijpen en beantwoorden.

De Anglicaanse Kerk

Er is een direct verband tussen de zwakheid van het anglicanisme en de groei van het methodisme. Robert Currie merkte op dat ‘the bulk of Wesleyan membership and the greatest sustained Wesleyan growth occurred in precisely the areas where the Church of England was weakest’. In 1740 begon de pre-industriële sociale orde snel tot het verleden te behoren. Hoewel dat deel van de bevolking dat betrokken was in niet-agrarische beroepen gestaag toenam en de bevolking in toenemende mate urbaniseerde, vergrootte de Anglicaanse Kerk

niet de mogelijkheden om hier op in te gaan. De geboorte van het methodisme ging dus gelijk op met industriële expansie, gekoppeld aan toenemende urbanisatie en een hogere bevolkingsgroei. Terwijl de Anglicaanse Kerk stagneerde, groeide het methodisme tegelijk met de Industriële Revolutie. De industrialisatie betrof gedeeltelijk de huisindustrie waarbij tussenpersonen halffabrikaten zoals handgesponnen katoen uitbesteedden aan thuiswerkers. Dit verschilde van de praktijk in grootschalige steden als Manchester in het Victoriaans tijdperk. Deze vroege industrialisatie stimuleerde de groei van semi-urbane industriële dorpen die afhankelijk waren van nabijgelegen mijnen, fabrieken en handwerksteden. Terwijl de industrialisatie expandeerde in de negentiende eeuw, ontwikkelde het methodisme zich in fabriekssteden, spoorweg- en kanaalnederzettingen, mijnwerkersdorpen en gebieden waar economische expansie de migrerende arbeidersgroepen aantrok. Tegen het einde van de achttiende eeuw was het met name succesvol in de noordelijke Midlands, de handwerksdistricten in het noordoosten, West Yorkshire en de Potteries. Refererend aan de Potteries van noordelijk Staffordshire, schreef Wesley dat ‘inhabitants have continually flowed in from every side. Hence the wilderness is literally become a fruitful field. Houses, villages, towns have sprung up’. In dit nieuwe ‘fruitful field’ zaaide Wesley zijn methodistisch gewas.

Het methodisme behield een ambivalente relatie met de [21] Anglicaanse Kerk door het concept van ‘conexionalisme’, waardoor de methodisten verbonden wilden blijven met het anglicanisme zonder non-conformisten te worden. Het methodisme was in theorie onderdeel van de Anglicaanse Kerk, maar in de praktijk overstegen methodistische ‘groepen’ en ‘klassen’, die verlossing vrij en voor iedereen met een bekeringservaring predikten, de grenzen van bestaande parochies en ondermijnden ze de gecombineerde autoriteit van baron en predikant. De ‘klassen’ probeerden de individuele methodistische zoektocht naar verlossing te disciplineren en terugval te voorkomen. De ‘klassen’ zorgden tevens voor een training voor de leken- en rondreizende predikanten die voor de armen preekten. Tijdens Wesley’s leven kon de methodistische drang om zich van het anglicanisme te verwijderen, worden beteugeld. Na zijn dood in 1791 waren meer methodisten geneigd te breken met het anglicanisme en het ‘conexionalisme’ vanwege de vijandschap van het anglicaans establishment tegenover deze nieuwe religieuze manifestatie. De anglicaanse geestelijken waren verdeeld over het methodisme. Sommigen stelden het gelijk aan het jacobinisme. Zo schreef een geestelijke dat ‘The mania of Methodism has seized the West of England, and is now spreading at this instant through its remotest parts... The feelings of the moralist revolt at the prospect; and to the politician also such a view of the Methodists as is here given must be truly alarming. To him are exhibited a vast body of people, many enthusiasts, and many infidels, all alienated from the Church government, all looking for some great emergencies to liberate them from its restraints, and consequently all rife for rebellion.’

Hoogkerkelijke anglicanen vonden het moeilijk om onderscheid te maken tussen het enthousiasme van de methodisten en het politieke enthousiasme van het radicalisme van handwerkers in revolutionaire groepen zoals de London Corresponding Society. Ze beschouwden vaak het jacobinisme, enthousiasme, atheïsme en methodisme als vruchten van dezelfde boom. In de praktijk echter waren methodisten meestal loyalisten, en Wesley zelf had het gevoed met een sterk tory-isme door zijn theologische onderbouwing van het politieke, zo niet religieuze establishment. Maar gedurende de jaren 1790 moest het vooruit-strevende methodisme nog bewijzen dat het geen bedreiging vormde voor de gevestigde orde. Het methodisme profiteerde van de dislocatie als gevolg van de Industriële Revolutie, maar het zou ook gerelateerd worden aan het Britse antwoord op de grote politieke revolu-[23]tie van de achttiende eeuw – de Franse Revolutie – wat nog steeds verdeeldheid zaait onder historici. De centrale vraag voor historici is of het methodisme functioneerde als demper op de revolutie in Engeland of dat het een vluchtplaats was voor politiek ontevreden nadat hun radicalisme op niets was uitgelopen.

‘Psychic exploitation’

Het belang van het methodisme in de geschiedenis van de achttiende en de negentiende eeuw in Engeland is gelegen in de impact die het had op de opkomende arbeidersklasse. De krachtigste kritiek op het methodisme kan worden gevonden in het werk van E.P. Thompson, met name in zijn bekende *The Making of the English Working Class*, dat nog steeds beschouwd mag worden als een standaardwerk over de klassen in die periode. Thompson schreef echter vanuit een seculiere, marxistische positie die weinig geduld met religie had. Hij kon niet accepteren dat de armen iets aan religie hadden behalve een defaitistische houding die hen afleidde van de noodzaak tot revolutie. Het gedeelte over het methodisme is het meest gevoelsmatige stuk van *The Making of the English Working Class*. Thompson ziet het methodisme niet als een bevrijdende, maar als een controlerende kracht in het leven van de arbeidende klasse: ‘The utility of Methodism as a work-discipline is evident. What is less easy to understand is why so many working people were willing to submit to this form of psychic exploitation. How was it that Methodism could perform with such success this dual role as the religion of both the exploiters and the exploited?’

Hier mist elk inzicht in de kracht van de evangelieschrijvers om een transformerend effect te hebben op het leven van mensen, inclusief dat van Wesley zelf. Het methodisme verspreidde zich onder delen van de bevolking die waren vergeten door de Anglicaanse Kerk, die laks was geworden door een episcopalisme dat gemakzuchtige predikanten beloofde. Rondreizende methodistische predikers gingen daar waar de mensen waren en verwachtten niet dat de armen naar hen toekwamen. Op deze wijze bereikten ze plaatsen buiten het geografisch bereik van de typische anglicaanse predikant. Ze waren dynamische sprekers die veel volgelingen aantrokken van een geloof dat het midden hield tussen de extremen van calvinistisch determinisme en het katholieke geloof in de rechtvaardiging door werken.

Voor een christen kan de discussie over de rol van het methodisme bevreedend zijn omdat hij de arbeidersklasse niet als een zelfstandige kracht ziet. Het methodisme wordt zo een van de krachten of ideologieën die als oppositie tegen de zuiverder doctrines van de Franse Revolutie staan. Met name voor Thompson is het methodisme een vervorming van de menselijke geest die de werkende klasse in mentale slavernij voert. Hij ziet niet in dat individuen kunnen kiezen voor bekering tot het methodisme.

Robert Wearmoth heeft een meer positieve kijk op het methodisme; zijn argument is dat voor de mijnwerkers van Tyne en Wear het methodisme een beschavende invloed had waarvan de positieve resultaten zichtbaar waren in de vakbondsbeweging. Volgens Wearmoth leerden de leiders daardoor ‘earnestness, sobriety, industry and regularity of conduct’.

Geworteld in een kleine groep van religieus-gezinde studenten, in een tijd van relatieve godsdienstloosheid en Verlichtingsrationalisme, zou het methodisme uitgroeien tot een beweging die volgens historici verantwoordelijk was voor het mislukken van een succesvolle revolutionaire beweging in Groot-Britannië. Het ging gepaard met een emotionaliteit die weinig aantrekkelijk is voor de hoger opgeleiden, maar deze ideeën vonden een plaats onder de armen van Engeland die te maken kregen met de ontwortelende effecten van de Industriële Revolutie. Op zijn eigen bijzondere wijze verspreidde het methodisme zo het evangelie onder de armen die vergeten waren door het anglicaanse establishment.

Methodisten gaven ook hun volle steun aan de campagne van William Wilberforce tegen slavernij. Het methodisme gaf zo aan de armen een uitweg voor zelfontwikkeling en het vermogen een grotere rol te spelen in de omliggende gemeenschappen. Het werd gezien als een demper op het radicalisme van handwerkslieden en revolutie, of slechts als de zalf op de wonden van mislukking, maar het methodisme gaf de arbeidende klasse een opleiding in

eigen leiderschap, zoals af te leiden valt uit de methodistische achtergrond van vele leiders van de vroege vakbondsbeweging en de Chartistenbeweging. Het gaf hen spirituele kracht en zelfrespect.

Personalia

Nigel Little heeft net zijn dissertatie over achttiende-eeuwse geschiedenis afgerond aan Murdoch University in Perth, West-Australië. Daarvoor studeerde hij af in Engelse literatuur aan de Australian National University in Canberra. Momenteel heeft hij het genoeg alles te lezen wat hem maar interesseert.

Vertaling: David Onnekink

Selecte bibliografie

Gilbert, A.D., *Religion and Society in Industrial England: Church, Chapel and Social Change 1740-1914* (Londen: Longman, 1976).

Hempton, David, *Methodism and Politics in British Society 1750-1850* (Londen: Hutchinson, 1981).

Day, Elisabeth, 'Methodism', in McCalman, Iain (red.), *An Oxford Companion to the Romantic Age: British Culture 1776-1832* (Oxford: Oxford University Press, 1999).

Olsen, Gerald Wayne, *Religion and Revolution in Early-Industrial England: The Halévy Thesis and Its Critics* (Lanham: University Press of America, 1990).

Outler, Albert C., *John Wesley* (New York: Oxford University Press, 1964).

Thompson, E. P., *The Making of the English Working Class* (Londen: Penguin, 1968).

Wearmouth, Robert, *Methodism and the Common People of the Eighteenth Century* (Londen: Epworth Press, 1945).

Webb, R.K., 'Religion', in McCalman, Iain (red.), *An Oxford Companion to the Romantic Age: British Culture 1776-1832* (Oxford: Oxford University Press, 1999).

© Nigel Little / *Transparant* (2003) €K

Dit artikel is OCR gescand en kan daarom kleine tiepvaudjez bevatten